

MIRCEA ELIADE AND THE DESTINY OF ROMANIAN CULTURE

Rodica Brad

Assoc. Prof., PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: The paper expands upon Eliade's opinions on the destiny of the Romanian culture expressed both in his contribution entitled 'The Destiny of the Romanian Culture', published in 1953, a period dominated by the Russian communist ideology, and, in his articles published between 1934-1938. All his opinions reveal his strong concern for cultural issues expressed both privately and as a mentor of his own generation. They reflect his optimistic outlook regarding the mission of culture as concerns the advancement of the Romanian people. Eliade expresses, sometimes contentiously, both the part played by his generation, their successes, and the sacrifice of the Romanian people, insufficiently turned into account by the historiographical Western conscience, the goal of the young generation of writers was to considerably enlarge the universe of the Romanian culture, opening new gates to new spiritual horizons. His generation only enjoyed a short period of expressing their creative liberty that lasted for 10-12 years, being followed by royal dictatorship, by war and, then, by communism. Even if the Romanians didn't possess the Western type of culture because of their contradictory history, after the fall of Constantinople, they became the source of the entire Christian East. The Russian conquest of Romania brought about its most fearful cultural opponent, giving birth to an extraordinary spiritual reaction, meant to generate, in time, the real opening of Romania to the cultural history of Europe. Eliade's hope was that Romania's unfortunate history could represent a real chance for the survival of the Romanian people. Once belonging to the centre of European culture, our culture hasn't lost its creative potential preserving its spiritual resources. Eliade claimed that the sacrifice of the Romanian culture would have threatened not only the survival of the Romanians but of the entire Western culture.

Keywords: Eliade, European and Romanian culture, survival, Horizons

În afara eseisticii, a operei literare și a celei savante, Eliade a fost și un jurnalist genial care i-a continuat pe Hașdeu, Eminescu, Iorga, Nae Ionescu ș.a. Articolele de tinerete publicate în ziarul vremii dezvăluie o combustie interioară rară, o intensă trăire, o forță de comunicare specială ca și un mesianism raportat la devenirea poporului și a culturii românești. În *Cuvântul înainte* la volumul al doilea al cărții *Profetism românesc* (care reunea articolele publicate de Mircea Eliade în presa românească pe această temă), volum intitulat *România în eternitate*, Nicolae Georgescu vorbește cu îndreptățire de faptul că aceste pagini trădează "nerăbdarea creației" savantului care dăltuia deja cu forță și determinare la creația icebergului.¹ Articolele de presă ne dezvăluie un Eliade descătușat de bibliografii și de febra

¹ Nicolae Georgescu „Mircea Eliade sau nerăbdarea creației”, p.7-23, in vol. Mircea Eliade *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990.

cărților, coborât în arenă să combată în profitul culturii românești, același Eliade tânăr care scria în acea vreme *Oceanografie* (1935) sau *Fragmentarium* (1938).

Cultură, creativitate, stat cultural

Pentru Eliade cultura este subsumată creației cuprinzând manifestările umanului și fiind strâns legată de creativitate. Creația este pentru el, în primul rând, de natură spirituală, reprezentând dezvoltarea potențelor individului, fie că e vorba de construirea unui echilibru interior, fie de opere care-l definesc.

Creativitatea, crede Eliade, reprezintă tocmai elementul care-l deosebește pe om de regnul animal, fiind semnul distinctiv și definitoriu al umanității în ființarea ei în univers. Este binecunoscut faptul că în țara noastră teoria creativității, care a dominat epoca interbelică, a fost dezvoltată de Nae Ionescu, Constantin Rădulescu-Motru, Nicolae Iorga și de Lucian Blaga. Mircea Eliade se revendică din toți acești înaintași, propunând în același timp o viziune proprie. El crede cu convingere în teoria statului cultural a cărui menire este de a-l ajuta pe om să creeze, venind în întâmpinarea nevoii individuale de creație.² Dacă teoria a fost dezvoltată la noi înainte de primul război de Nicolae Iorga și de Mihail Dragomirescu, ea a devenit dominantă în perioada interbelică, prin Nae Ionescu și școala acestuia. Pentru a depăși orice stagnare culturală, Eliade visează la o creație total necenzurată, controlată doar de o cenzură interioară în impulsul ei către formă și către categoriile morale.

Rolul intelectualului în dezvoltarea culturii

Dintre toate clasele sociale, intelectualii sunt singurii meniți să creeze. Eliade crede că creația este greu accesibilă omului de rând, fără cultură, purtat de val și manevrat de idei politice. Mai mult decât atât, intelectualii sunt mai prețioși chiar decât geniile pentru că un geniu absoarbe lumea lui și-i dă suflu vital, în vreme ce un intelectual este capabil să stabilească legăturile interioare dintre toate domeniile timpului său, surprinde sensul creației, îl explică și-l continuă.

Intelectualul, care formează elita societății, presimte schimbările fundamentale dintr-o societate, mai precis, are forța și intuiția de a prevedea revoluțiile: «schimbările fundamentale se presimt la început de către elitele intelectuale ale unei țări [...] iar o revoluție își are rădăcinile nu numai în revendicările unei clase sociale, ci și în critica valorilor sau experiențele sufletești ale elitelor.»³ Doar intelectualii, «ei, și numai ei, creează valorile specifice unui popor, ei îi verifică existența biologică și îi justifică misiunea istorică»⁴. Chiar sensul etimologic al cuvântului intelectual e apropiat cuvântului *înțelegere*, precizează Eliade: «intelectual și înțelegere, aceasta înseamnă *intus legere, a citi* înlăuntrul: *a citi, adică a vedea clar și precis*»⁵. Intelectualii sunt aleșii care sesizează procesul de creație, fiind acei creatori de valori, acei aleși prin care o istorie crește și «prin care o țară merge mai departe sau decade până la neființă»⁶.

Cât privește raportul dintre intelectuali și mase, Eliade afirmă că elitele creează cultură, iar masele sunt datoare să înfăptuiască: «Națiunea fiind un instrument cultural, rolul statului nu poate fi decât acela de a ajuta pe fiecare *cetățean* să creeze.[...]. Nu fiecare individ este dator să creeze *cultură*; toți sunt datori însă să-și creeze echilibrul lor interior prin

² Mircea Eliade „Cum se consolidează statul cultural”, 3 februarie 1935, în vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 56-59.

³ Mircea Eliade, „Cum încep revoluțiile”, 17 martie 1935, *Profetism românesc*, vol. 2, *România în eternitate*, ed. cit., p. 70.

⁴ Ibidem.

⁵ Mircea Eliade, „Simplu comentariu”, 19 mai 1934, în vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 89.

⁶ Ibidem.

faptă.»⁷. Intelectualii reprezintă o forță foarte prețioasă a națiunii constituind « lupta contra neantului, a morții, permanenta afirmare a geniului, virilității, puterii de creație a unei națiuni.»⁸. Privind în trecut, el observă imensa concentrare de energii creatoare în realizarea obiectivelor politice și sociale: « prima generație de *intelectuali*, adică pașoptiștii au făcut politică. A doua generație, a Unirii, a Războiului Independenței-a făcut tot politică și tot reforme sociale. A treia generație-de legătură -, ca și generațiile următoare (sămănătorismul, generație frontului, generația *Gândirii*) au făcut toate, mai devreme sau mai târziu, politică simplă sau politică socială.»⁹. Mai mult, toți savanții români în viață erau înregimentați politic: « Nu cred că există țară în lume în care să se fi consumat atâtea energii pe tărâmul politicii de partid. ».¹⁰

Omul nou

O temă importantă de dezbatere este aceea a omului nou, adevărată obsesie europeană a perioadei interbelice, care a căpătat repede conotații politice. Eliade a fost aproape de acest concept și de semnificațiile lui la nivel european. El distinge între diversele tipuri social-culturale ale omului nou (omul nou sovietic, omul nou hitlerist, etc.) afirmând că niciunul dintre aceștia nu este în stare să creeze cultural. Convingerea profundă a lui Eliade este că omul nou nu se va naște venind dintr-o tabără politică, ci, ca întotdeauna în istorie, « printr-o răsturnare de valori spirituale, printr-o nouă icoană a omului despre sine însuși.»¹¹. Creștinismul singur a creat omul nou, crede Eliade, aducând « mai mult în istoria lumii decât războaiele și revoluțiile la un loc. Și creștinismul a fost o experiență spirituală, înlocuirea vechii economii a legii cu noua economie a iubirii.»¹². De fiecare dată când apare, omul nou se naște « printr-o iluminare lăuntrică »¹³. Mai mult decât atât, omul nou s-a realizat în fiecare printr-o experiență decisivă, iar « în fiecare dintre aceste experiențe decisive, numai libertatea și creația au jucat un rol. Libertatea și creația sunt singurele fundamente care trebuie să rămână, orice sensuri și valori s-ar dărâma în jur.»¹⁴

În dezbaterile la nivel european despre omul nou, Eliade își pune întrebarea legitimă dacă românii se pot înfățișa Europei cu o experiență specifică, cu un tip românesc de om nou. Prezentă în dezbaterile despre cultura română încă din preajma revoluției de la 1848, teoria specificului național este asumată de Eliade care o racordează acum la teoria europeană tocmai din dorința de afirmare europeană, de intrare a României în cercurile europene. Complexele țărilor de margine s-au exprimat în perioada interbelică și prin paradoxul participării la viața politică europeană prin implicarea specificului național.

Cultura românească și împărțirea Europei

Deja la 1935 Eliade observa pericolul împărțirii Europei în două, mai precis între nemți și ruși, în termenii următori: «am făcut exact două mii de ani înapoi. Economia spirituală a Creștinătății nu mai poate funcționa; în locul ei se instaurează matriarhatul german și tribul sovietic, cu o economie specifică și o spiritualitate specifică[...]. Idei nu vor mai putea avea decât cei care cunosc pe de rost formulele magice ale economiilor respective.»¹⁵. Într-un asemenea context, statele mici sunt cu atât mai periclitare cu cât nu contează în această

⁷ Mircea Eliade „Cultură sau politică?”, 21 februarie 1935, in vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 64.

⁸ Mircea Eliade „De ce sunt intelectualii lași?” 1 noiembrie 1934, p.???

⁹ Mircea Eliade, „Turnul de fildeș”, 31 martie 1935, in vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 75.

¹⁰ Ibidem, p. 76

¹¹ Mircea Eliade, „Reabilitarea spiritualității”, ianuarie-februarie 1935, in vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 69.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Mircea Eliade, „Noul barbar”, 27 ianuarie 1935, in vol. *Profetism românesc, 2, România în eternitate*, p. 55.

previziune. Misiunea lor este să opună rezistență în două moduri și anume recurgând la specificul național pe de o parte și la marile cuceriri ale spiritului istoriei, pe de altă parte. Eliade critică politicianismul interbelic având permanent în minte două axe: România și Europa și urmărind cu precădere păstrarea și promovarea identității naționale. Scuturarea de politicianismul corupt putea propulsa România spre a-și câștiga un loc definitiv în eternitate prin valorile ei spirituale, prin creativitate și geniu.

Problema naționalismului

Însăși accepțiunea pe care Eliade o dă naționalismului este una complexă, profundă, legată strâns de nevoia României de a se propulsa în eternitate: «naționalismul nu e numai iubirea față de morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României. Nu iubești numai tot ce-a fost al strămoșilor tăi și ce este încă al tău-ci vrei ca acest tot să fie în eternitate, să rămână peste și dincolo de istorie. Ți iubești țara și neamul pentru că știi că numai așa vei putea rămâne și tu aici, în istorie, legat și păstrat de pământ. Eternitatea pe care insul și-o închipuie, o cucerește sau o cerșește singur - este cu totul altă problemă decât această eternitate colectivă, a neamului întreg [...] mi se pare că nu există decât un singur fel de a-ți iubi neamul și țara: să lupți, pe orice cale, pentru eternitatea lor. Luptă pe care fiecare o înțelege după firea și iubirea lui.»¹⁶

Pentru Eliade naționalismul este în primul rând un act de creație spirituală: «conștiința de sine a unei comunități omenești, conștiința participării la o lungă durată istorică, mai ales, valorificarea vieții prin această participare-sunt acte de trăire spirituală. Miturile, apocalipsurile, misiunile istorice pe care și le revendică orice națiune-nu au nimic de-a face cu viața biologică sau economică a unei așezări omenești. Ancorată prin însăși ființa ei în spiritualitate, o națiune nu poate avea decât un singur destin: să creeze valori spirituale ecumenice. Să impună, cu alte cuvinte, tuturor celorlalte popoare universalismul ei »¹⁷.

Spre deosebire de generația pașoptistă, generația interbelică a cărui reprezentant strălucit este Eliade a fost una profetică, cu totul întoarsă spre viitor, un viitor care țintea înscrierea spiritualității românești pe orbita universalității. Ca și alți reprezentanți ai acestui curent precum Mircea Vulcănescu, Noica sau Cioran, Eliade dorea un destin de ordin spiritual culturii românești.

O cultură trăiește și se consacră prin geniile ei, iar marii creatori ai Europei și-au ridicat neamul la eternitate, așa cum au făcut-o marile spirite ale Italiei: «Orice se poate întâmpla cu Italia acum, poate să fie înfrântă, robită, ștearsă de pe fața pământului. Dar nici o forță nu o poate scoate pe Italia din eternitate. Nici o revoluție, nici un măcel, nici un cataclism nu va putea ucide pe Dante Alighieri, pe Michelangelo, pe Leonardo.»¹⁸.

Pentru Eliade specificul național este o garanție a eternității unui popor și se manifestă în artă și creație spirituală. El consideră că cele trei elemente prin care România se poate integra Europei sunt: dorința de construcție, spaima de timp și spiritul critic. Cultura rămâne singurul mare mijloc de afirmare pentru România «care, oricum rămâne o țară fără posibilități de revendicări politice» în care cultura este «singurul mijloc de afirmare, și în fața lumii de azi și în fața istoriei de mâine.»¹⁹

¹⁶Mircea Eliade, „România în eternitate”, 13 octombrie 1935, în vol. *Profetism românesc*, 2, ed. cit., *România în eternitate*, p. 127.

¹⁷Mircea Eliade, „Naționalismul”, Paști, 1937, în vol. *România în eternitate*, ed. cit., p. 193.

¹⁸Mircea Eliade, „România în eternitate”, 13 octombrie 1935, în vol. *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, ed. cit., p. 128.

¹⁹ Mircea Eliade, „Cultură sau politică?”, 21 februarie 1935, în vol. *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, ed. cit., p. 64.

Despre necesitatea despărțirii culturii de politică

Ideea asupra căreia Eliade insistă și care poate aduce asanarea societății românești este despărțirea degrabă și definitivă a culturii de politică. De asemenea, o despărțire a politicului de istorie se impune, ambele despărțiri fiind absolut necesare, crede Eliade, în vederea eliberării canalelor creativității și garantării libertății creatoare a neamului. Marile spirite românești au fost naționaliste și, cu toate acestea, observă Eliade, «nu-l văd deloc pe Eminescu hitlerist. Nu-l văd pe Pârvan fascist. Oamenii aceștia au fost oameni vii și, ca atare, au gândit și au creat românește. Poate fără știrea lor, dar au creat valorile noastre spirituale, au înălțat românismul la valoare universală. Orice român care vrea să participe conștient la viața spirituală sau socială a României trebuie să-și asimileze valorile acestea, trebuie să-și asimileze tradiția Eminescu –Iorga– Pârvan».²⁰

Secolul al XIX-lea în cultura românească

Eliade identifică cu atenție nu doar mijloacele de integrare culturală ci și momentele propice în care tânăra cultură română s-a bucurat de oportunitatea conectării la cultura și valorile europene. Secolul al XIX-lea a presupus, subliniază Eliade, o energie specială, «o voință de creație nebună, înspăimântătoare, singura jumătate de secol când au fost și românii megalomani, când se credeau centrul atenției universale și voiau să facă în 20 de ani ceea ce alte state norocoase și bogate făcuseră în trei sute de ani. Ceea ce caracterizează întreaga acea epocă este setea de monumental, de grandios, orientarea artiștilor și a scriitorilor către cei mai mari maeștri [...]. Apoi un sincer sentiment de colaborare, de solidarizare în creație; oricine era chemat-și erau toți aleși (*scrieți, băieți!*)- pentru că întreg poporul românesc e un popor ales (românul e viteaz, e bun, e *poet!*).[...] Optimism civic, mesianism românesc. Fiecare român are o datorie să facă marele bine pe care participarea sa la un popor ales îi îngăduia să-l facă. Și ce nu putea face românul în prima jumătate a secolului al XIX-lea? Putea să facă un stat (și l-a făcut), putea să facă reforme sociale care să *înmărmurească Europa*, putea să facă o nouă limbă românească. *Maimuțăreală a Europei*, s-a spus mai târziu. Cred că e o judecată pripită; oamenii noștri voiau să întrecă Europa, ei se simțeau *zorile unei noi umanități*, începeau o nouă *istorie*»²¹. Acest secol a reprezentat adevărata noastră renaștere, afirmă Eliade, deplângând însă faptul că Renașterea noastră istorică a fost mult mai puțin norocoasă, umanismul nostru transformându-se prea repede în filologie și istorie, în scopul apărării latinității și a drepturilor. Nerăbdarea creației i-a caracterizat pe toți marii români ai secolului al XIX-lea: Bălcescu, Heliade - Rădulescu, Hașdeu, Eminescu. După cum se știe, modelele culturale declarate ale lui Eliade erau Cantemir, Hașdeu, Eminescu și Iorga, spirite care au încercat înaintea lui o sinteză spirituală românească.

“Ce-ți mai face generația ?”

Eliade a fost nu numai șeful generației sale, mentorul și literatorul, adevăratul *spiritus rector* al acesteia, ci și teoreticianul ei. Reflecția asupra generației sale și mai ales asupra semnificației acesteia în contextul istoric și cultural românesc este una memorabilă. Puține spirite românești s-au preocupat atât de profund de înțelegerea rolului istoric al generației lor, de provocările care-i stăteau în față sau de raportul, uneori dureros, al potențialităților și al imposibilității de realizare. Generația sa e nu numai proiectată în lungul șir istoric, ci și propulsată în viitor. Despre aplecarea specială pe care o manifesta Eliade asupra propriei

²⁰Mircea Eliade, „Criza românismului?...”, 10 februarie 1935, in vol *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, ed. cit., p. 60-61.

²¹Mircea Eliade, „Cele două Românii”, 4 oct. 1936, in vol *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, ed. cit., p 167-168.

generații, el notează cu umor întrebarea pe care i-o punea Emanoil Bucuța ori de câte ori îl întâlnea: «Îmi amintesc cu ce plăcere îl întâmpinam pe Em. Bucuța, știind că-mi va pune întotdeauna aceeași întrebare: *Ce-ți mai face generația, d-le Eliade?*.. Izbucneam întotdeauna în răs, pentru că, într-adevăr, întrebarea mi se părea irezistibilă. Dar, în fundul sufletului, știam că nu mă înșelam. Eram deosebiți de înaintașii noștri nu numai pentru că eram mai tineri, ci pentru că între ei și noi intervenise războiul. Tot așa, îmi spuneam, se va întâmpla și cu noi dacă, în 10-15 ani, va avea loc un nou război mondial. Vom fi socotiți de cei tineri nu numai mai vârstnici, ci diferiți de ei.»²².

Chiar dacă generația părea a fi prima necondiționată istoric, ea se caracteriza printr-o puternică constrângere temporală de care Eliade a devenit mai mult decât conștient, de-a dreptul obsedat, am spune. Despre proiectul propriu *Scrisori către un provincial*, Eliade notează, punctând tocmai această presiune temporală pe care o conștientiza și pe care încerca să o transmită membrilor generației sale: «de curând începusem o altă serie, *Scrisori către un provincial*, în care, într-un anumit fel, stăteam de vorbă cu tinerii din generația mea. [...] Eram obsedat de teama că generația noastră, singura generație liberă, *disponibilă* din istoria neamului românesc, nu va avea timp să-și împlinească *misiunea*, că ne vom trezi într-o zi *mobilizați*, așa cum au fost părinții, moșii și strămoșii noștri, și atunci va fi prea târziu ca să mai putem crea liber, atunci nu vom putea face decât ceea ce au fost urșiți să facă înaintașii noștri: să luptăm, să fim jertfiți, să amuțim.»²³. Într-un articol patetic intitulat „Anno domini” (1928) Eliade transmitea acestui provincial generic întreaga lui neliniște legată de presiunea timpului, cerându-i acestuia să-și imagineze că anul 1928 era ultimul an de viață.

În anul 1965, corespunzător publicării „Cuvântului în exil” (1965), Eliade notează modul dureros în care Istoria i-a confirmat ulterior temerile de tinerețe. Generația urma să aibă un timp scurt de creație în libertate: «cred că nu mă înșelam. În fond, generația mea a avut doar vreo 10, 12 ani de *libertate creatoare*. În 1936 s-a instaurat dictatura regală, apoi a venit războiul și în 1945 ocupația sovietică –și totul a amuțit.»²⁴

Asimilarea influențelor culturale

În repetate rânduri, Eliade își reafirmă încrederea în cultura română și distinge între viața politică și România adevărată: «Viața politică, ororile politicii noastre se țin pe deasupra rosturilor autentic românești. România politică e o țară slabă și slăbită. România adevărată, istorică, n-are nimic de-a face cu aceste slăbiciuni. Ea *este*. Înainte de toate, *este*. Niciun dușman, nici o înfrângere, nu va putea suprima certitudinea aceasta în propria noastră existență și misiune istorică.»²⁵.

Rolul influențelor culturale este esențial îndeobște, afirmă Eliade, iar poporul român a dat dovadă de o extrem de mare putere de asimilare a diverselor influențe care s-au exercitat asupra sa: «nici o țară din Europa nu a asimilat cu mai multă frenezie elemente etnice eterogene, cum am asimilat noi, de la 600 după Christos până la sfârșitul secolului al XIX. Într-altă țară, amestecul acesta de rase și neamuri ar fi creat un popor cenușiu. La noi, rezultatul a fost poporul românesc. Aceasta e o mândrie pe care nu știu dacă o pot avea multe

²² Ibidem, p. 13.

²³ Ibidem, p. 15.

²⁴ Ibidem, p. 16.

²⁵ Mircea Eliade, „Românismul și complexe de inferioritate”, 5 mai 1935, în vol. *Profetism românesc, 2, România în eternitate*, p. 85.

țări. Energia latentă a românismului-de a asimila, de a configura, de a crea forme specifice - a fost pusă la încercare 13 veacuri.»²⁶

Literatura română și problemele ei

Deja la momentul 1936 Eliade saluta faptul că literatura română înregistrase avansuri considerabile, dar observă că scriitorul român scria întotdeauna cu gândul la un prieten sau la un maestru, fără a se gândi la posteritate, fără a avea în vedere faptul de a fi recitat: «Am impresia, după lectura atâtor cărți bune românești, că autorii noștri nu practică acest exercițiu spiritual. De aceea, toate aceste cărți sunt făcute pentru a fi citite-nu pentru a îndemna la recitare. Efortul maxim al autorului român este de a fi citit de cât mai mulți oameni, de a dărui o emoție plenară, robustă, dar o emoție care se consumă odată cu sfârșitul cărții. Rolul scriitorului e însă, nu numai de a cristaliza aceste posibilități emotive și intelectuale-ci de a face din fiecare carte a sa un *aliment*.»²⁷.

Despre cvasi inexistența unei critici românești pe măsura fenomenului literar contemporan Eliade se exprimă într-un articol din 1935, întrebându-se polemic: «nu e rușine să nu avem până astăzi o monografie asupra lui Pârvan? Nu e ciudat că avem două volumașe polemice împotriva d-lui Eugen Lovinescu-și nu avem încă, un studiu temeinic, actual, asupra d-lui Iorga, sau Liviu Rebreanu, Arghezi, Sadoveanu, Lucian Blaga sau Nae Ionescu? Critica noastră se mărginește la articol de foarte rare ori, la un studiu sau eseu.»²⁸. Și continuă : «cine ni-l interpretează pe un Liviu Rebreanu, pe un Camil Petrescu, pe o Papadat- Bengescu? Unde putem găsi o bibliografie completă a articolelor și poeziilor lui Tudor Arghezi? În ce carte vom găsi introducerea cea mai bună în opera lui Lucian Blaga?»²⁹.

În ceea ce privește situația traducerilor, Eliade constată sărăcia mare în materia traducerii marilor opere ale literaturii universale, ca și, uneori, calitatea slabă a acestora, aspect asupra căruia avertizează: «ar fi crimă ca traducerile din capodoperele literaturii universale să fie făcute prost. Clasicii nu se citesc: ei se asimilează, se iau ca modele, servesc drept manuale. Și pătrunderea lor într-o cultură este unul din cele mai sigure mijloace de control ale acestei culturi.»³⁰.

Destinul culturii românești

Între articolele anterior prezentate și cel prezent a intervenit nu doar o lungă perioadă temporală, ci mai ales instalarea regimului comunist în țara noastră, după o lungă perioadă agitată la sfârșitul căreia Eliade a decis să ia calea exilului. Exilul echivala cu Căderea în Istorie prin ruperea de Centru și rătăcirea prin Labirint. Eliade a înțeles repede faptul că adevărata rezistență în fața cataclismelor Istoriei era una culturală și a decis în consecință să continue liniile de forță ale spiritualității originare. Așa cum subliniază Grațielă Benga, comandamentele istorice nu puteau fi depășite decât de comandamente și poziții culturale explicit asumate: «Mircea Eliade a înțeles că misiunea exilului românesc era într-adevăr politică, dar un politic mascat și filtrat prin activitatea culturală. Manifestările culturale își păstrează identitatea și autonomia, vor ținti însă și un ideal cu finalitate politică. Prin însuși actul creator, autonom în esența sa irepetabilă, artistul se sustrage încercărilor ideologice și propovăduiește deplina libertate a spiritului uman. Identitatea și continuitatea spirituală a

²⁶ Ibidem.

²⁷Mircea Eliade, „Scriitorul și publicul său”, 20 mai -5 iunie 1935, in vol. *Profetism românesc, 2, România în eternitate*, p. 91.

²⁸ Mircea Eliade, „De la recenzie la critică”, 22 septembrie 1935, in vol. *Profetism românesc, 2, România în eternitate*, p. 121.

²⁹ Ibidem, p.122.

³⁰Mircea Eliade, „Traduceri”, 1-15 mai 1935, in vol. *Profetism românesc, 2, România în eternitate* p. 83.

românilor depindea de capacitatea de adaptare și creație a intelectualității românești-luptă împotriva momentului istoric-ca act de rezistență politică prin cultură și etica supraviețuirii în spirit».³¹

Astfel, articolul publicat în anul 1953 începe cu o caldă, vibrantă și poetică declarație de patriotism a lui Eliade care afirmă unicitatea spațiului geografic și cultural românesc și mai ales vitregia istoriei acestui neam: «puține neamuri se pot mândri că au avut atâta nenoroc în istorie, ca neamul românesc. Ca să putem înțelege destinul culturii românești, trebuie să ținem mereu seama de vitregia istoriei românilor. Am fost așezați de soartă la frontierele răsăritene ale Europei, pe ambele versante ale *ultimilor munți europeni*, Carpații, de-a lungul și la gurile celui mai mare fluviu european, Danubiul.»³². Așezați în calea invaziilor asiatică către Europa, «românii s-au alcătuit ca națiune, în decursul nenumăratelor invazii care au urmat abandonării Daciei de către Aurelian și s-au constituit ca organizații statale independente puțin timp după năvălirea tătarilor, la începutul secolului al XIII-lea. Popoarele năvălitoare nu au adus nici un beneficiu cultural românilor, cum s-a întâmplat în atâtea alte cazuri în istorie, fiind culturalicește, de o cumplită sterilitate.»³³ Despre dramatismul acestei rezistențe românești, dar mai ales despre semnificația ei pentru Europa și istoria Occidentului, Eliade afirmă: «lupta aceasta neconținută și fără glorie [...] a echivalat cu o înspăimântătoare hemoragie. Fără îndoială că rezistența românilor și a vecinilor lor dunăreni a făcut posibilă salvarea *Occidentului* care a avut răgaz să se întărească și să se pregătească de contraofensivă. Când, după înfrângerea rezistenței românești, otomanii au ajuns la Viena și au asediat-o, în 1683, era prea târziu. Ei înșiși erau istoviți de cele trei secole de luptă, și de atunci au fost siliți să se retragă treptat din Europa. În treacăt fie spus, sacrificiul de sânge și de spirit al popoarelor din răsăritul Europei, n-a fost încă valorificat de către conștiința istoriografică a Europei.»³⁴.

Istoria vitregă a românilor explică de ce aceștia nu au o cultură în sensul occidental al termenului, mai precis, «de ce, adică, n-au putut înălța catedrale masive și numeroase, de ce n-au zidit castele și burguri de piatră, de ce n-au adunat comori de artă, n-au scris prea multe cărți și n-au colaborat, alături de Occident, la progresul științelor și al filosofiei. În primul rând, pentru că n-au avut timp să facă toate acestea, pentru că *n-au fost lăsați să le facă*. Invaziile se succedau una după alta și oamenii nu numai că-și părăseau satele ca să se retragă în munți, ci le și ardeau în urma lor. Orașele au fost neconținut devastate și incendiate până la începutul secolului XIX. E de mirare, totuși, că s-au mai păstrat câteva biserici și mănăstiri. Și frumusețea desăvârșită a acestor lăcașuri sfinte e cea mai bună dovadă de gustul artiștilor și voievozilor români.»³⁵. După căderea Constantinopolului sub turci, «țările românești au fost, multă vreme, izvorul cultural al întregului Orient creștin.»³⁶. Prin acest eveniment nefericit pentru Europa, «se poate spune că Evul Mediu s-a prelungit în Răsăritul Europei cu cel puțin trei veacuri.»³⁷ Pe cale de consecință, toată activitatea culturală scrisă care s-a desfășurat în țările românești s-a făcut în sensul în care se scriau cărțile în Evul Mediu, adică «pentru

³¹Grațierea Benga *Mircea Eliade. Căderea în Istorie*, Colecția Studii, Monografiile seria Universitas, Editura Hestia, 2005, p. 164.

³²Mircea Eliade „Destinul culturii românești”, august 1953, in vol. *Profetism românesc, 1, Itinerariu spiritual, Scrisori către un provincial, Destinul culturii românești*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990, p.139.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, p. 141.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

întărirea sufletească a poporului și învățătura clericilor.»³⁸. Necunoscând Renașterea, românii au rămas indiferenți cultural Occidentului, iar interesul acestuia pentru România, ca și pentru celelalte popoare din Răsăritul Europei a venit mult mai târziu, în secolul al XIX-lea când «ciclul inaugurat de Renaștere a fost definitiv închis și a început *Eonul* naționalităților»³⁹.

O primejdie mult mai gravă venită din partea unui ocupant mult mai perfid este cea recentă, scrie Eliade la 1953, reprezentată de ocupația sovietică. Este o ocazie pentru patriotul Eliade de a se lansa într-o înfierare a comunismului stalinist prezentat ca regim al sterilității spirituale și reprezentând o primejdie de moarte la adresa culturii românești : « pentru întâia oară în istoria sa, neamul românesc are de-a face cu un adversar nu numai excepțional de puternic, dar și hotărât să întrebuițeze orice mijloc pentru a ne desființa spiritualicește și culturalicește, ca să ne poată, în cele din urmă, asimila.»⁴⁰. Primejdia era mortală, subliniază Eliade, nu doar prin dezrădăcinările și dislocările de populație, ci mai ales prin distrugerea elitelor intelectuale ca și prin ruperea legăturilor organice cu tradițiile populare.

Solidaritatea culturii scrise cu universul folcloric manifestată de romantici își va spune cuvântul în actualitate, crede el, într-o epocă, adică, în care se antama un dialog *de la egal la egal* între cultura europeană și celelalte culturi exotice și arhaice. Toate culturile extra-europene, insistă Eliade, sunt bazate pe mituri și pe logica simbolului. Rezultă că un dialog european cu celelalte culturi și spiritualități non-europene era așteptat. Aplecarea culturii românești asupra spiritualității folclorice și arhaice o face aptă, consideră el, « mai mult decât culturile occidentale, să înțeleagă situațiile spirituale ale lumii non-europene și să susțină dialogul cu această lume.»⁴¹.

Considerăm că ideea cea mai interesantă și îndrăzneată a studiului, în afara celei care afirmă posibilitatea unei renașteri a culturii românești din propria-i cenușă în plin comunism este aceea că această cultură de renaștere românească nu s-ar naște pe un loc gol, ci ar continua chiar centralitatea culturii europene reprezentată cândva: «în această parte a Europei, considerată aproape pierdută după instalarea dominației otomane, s-au păstrat comori de spiritualitate care au făcut cândva parte din însuși *centrul culturii europene* căci Thracia dionisiacă și Grecia orphică, Roma imperială și creștină, în această parte a Europei, s-au întâlnit și s-au plăsmuit cele mai de seamă valori.»⁴². Tocmai în această parte răsăriteană unde s-a întins Grecia, Roma și creștinismul arhaic s-a conturat adevărata Europă, nu cea geografică, ci Europa spirituală. Toate valorile create în lăuntrul acestei zone privilegiate fac parte din *patrimoniul comun al culturii europene*. Europa este un întreg, Occident și Orient și o reîntregire nu poate fi evident înfăptuită în absența spațiului carpato-balcanic. Europa răsăriteană, uimitoare prin forța ei de creație este absolut necesară sintezei creatoare a unei Europe renăscute, deschise celorlalte culturi : «culturalicește, ca și spiritualicește, Europa se întregește cu tot ce a creat și păstrat spațiul carpato-balcanic. Ceva mai mult: avem motive să credem că spațiul în care s-a întruchipat Zalmoxis, Orpheu și misterele Mioriței și ale *Meșterului Manole*, nu și-a secătuit izvoarele de creație; acolo unde moartea e valorificată ca o nuntă, izvoarele spirituale sunt intacte. Europa este locul predestinat al creațiilor multiple, variate, complementare spiritualicește și culturalicește. Europa nu este - și nici nu poate fi - un

³⁸ Ibidem.³⁹ Ibidem.⁴⁰ Ibidem, p. 143.⁴¹ Ibidem, p. 146.⁴² Ibidem.

bloc monolitic. Ea are, deci, nevoie de dimensiunea orphică și zamolxiană pentru a se putea întregi și a putea plăsmui noi sinteze.»⁴³

Concluzia studiului este una la fel de vibrantă, depășind problemele culturii românești și atingând destinul istoric al românilor. Dacă, prin miracol, sămânța Romei nu s-a pierdut după părăsirea Daciei de către Aurelian, în prezent (e vorba de 1953!) întrebarea este dacă Europa «își mai poate îngădui această *a doua părăsire a Daciei în zilele noastre?* Făcând parte, trupește și spiritualicește, din Europa, mai putem fi sacrificați fără ca sacrificiul acesta să nu primejduiască însăși existența și integritatea spirituală a Europei?». Și Eliade afirmă profetic în final insistând asupra importanței cruciale al atitudinii Europei: «de răspunsul care va fi dat, de Istorie, acestei întrebări, nu depinde numai supraviețuirea noastră, ca neam, ci și supraviețuirea Occidentului.»⁴⁴. Mesajul studiului cuprindea strigătul de disperare al cărturarului dislocat el însuși din Centru, autoexilat, strigăt de ajutor în mijlocul marasmului comunist din țara ocupată în care elitele fuseseră lichidate sau îndepărtate. Strigăt lansat către confrăți în ale culturii și ale scrisului, dar și de decidenți care vai! îl vor ignora, sacrificând și cedând beznei această parte de Europă.

Înțelegem că, deja la data publicării acestui articol, Eliade era înscris ferm în lupta pentru recuperarea centralității ființei și a spațiului său originar. În subtext, în calitate de reprezentant al spațiului oriental și asumându-și complexul răsăritean, jurnalistul se ridică împotriva supremației occidentale asupra Istoriei și a Culturii, într-o încercare de echivalare a marginii cu Centrul prin investirea marginii cu atribute și valori specifice Centrului. Era evident că, deja la acel moment, el ajunsese să-și regăsească Centrul prin creație, contribuind prin însuși actul creator la definirea lui. Prin toate ideile și meditațiile asupra culturii românești, prin analizele subtile și pertinente pe care le face fenomenului cultural românesc, dar mai ales prin mesianismul și profetismul unei mari conștiințe care scrutează destinul poporului român și al culturii românești în condiții istorice grele anunțând cu disperare și speranță posibilitatea convertirii catastrofei istorice în Renaștere culturală, Eliade se dovedește a fi cărturarul de geniu chemat să identifice în contemporaneitate specificul cultural românesc și să-l proiecteze pe coordonatele unei Europe amenințate, în dureroasă prefacere, dar și pe cele ale universalității. Credem că profetismul eliadesc este unic în cultura românească pentru că nimeni nu a știut mai bine să întrevadă șansele pe care însăși catastrofa istorică în care se prăbușiseră țara și cultura română le oferea poporului român și spiritualității românești și să identifice în creație o cale de mântuire și înălțare a neamului său. Împărtășim concluzia lui Dan Zamfirescu care afirmă că «geniul profetic al lui Mircea Eliade nu numai că a prevăzut un viitor devenit prezent, dar a și contribuit esențial la împlinirea profeției [...].Nimeni nu a îndrăznit să creadă atât de cutezător în viitorul culturii române.»⁴⁵

BIBLIOGRAPHY

Mircea Eliade *Profetism românesc, 1, Itinerariu spiritual, Scrisori către un provincial, Destinul culturii românești*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990.

Mircea Eliade *Profetism românesc, 2, România în eternitate*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990.

⁴³ Ibidem, p. 151.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Dan Zamfirescu „Mircea Eliade-profet al neamului românesc”, Cuvânt înainte la vol. *Profetism românesc, 1, Itinerariu spiritual, Scrisori către un provincial, Destinul culturii românești* Editura Roza Vânturilor, București, 1990, p. 8.

Grațiela Benga *Mircea Eliade. Căderea în Istorie*, Colecția Studii, Monografii seria Universitas, Editura Hestia, 2005

Nicolae Georgescu „Mircea Eliade sau *nerăbdarea creației*”, Cuvânt înainte la vol. *Mircea Eliade Profetism românesc, 2, România în eternitate*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990, p.7-23.

Dan Zamfirescu „Mircea Eliade-profet al neamului românesc”, Cuvânt înainte la vol. *Mircea Eliade Profetism românesc, 1*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990, p. 5-8.